# הלכות ברכת המזון

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

## סימן קפב-קפג – דין כוס ברכת המזון

**א** המנהג כיום ברוב המקומות שאין מברכים ברכת המזון על כוס יין, אפילו כשאכלו שם שלשה ועושים זימון. והנוהגים לחוש למצריכים כוס בשלשה, תבא עליהם ברכה. ונכון לחוש לדברי הזוה״ק שלא לברך ברכת המזון ביחיד על הכוס, ואם בכל זאת רוצה לשתות יין, אין לו לאחוז הכוס בידו בשעת ברכת המזון, אלא יניחנו לפניו על השלחן, ואחר ברכת המזון יברך הגפן וישתה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד רנח].

**ב** כוס של ברכת המזון אינו אלא של יין ולא של שאר משקים. ואם אין יין מצוי באותו מקום, והשכר או שאר משקים הוו חמר מדינה, מברכין עליהם. [ילקוט יוסף, ח״ג הלכות ברכות עמ׳ רס].

**ג** צריך שהכוס לא יהיה פגום, שאם שתה ממנו פגמו. ויכולים לתקנו על ידי שיתנו לתוכו מעט מים. אבל אם שפכו ממנו לתוך היד, או לכלי אחר, לא חשיב כפגום. [ילקו״י שם עמ׳ רסא].

**ד** כל שבשעת הברכה הכוס היה מתוקן, לא חשוב פגום אחר כך, ולכן בליל פסח כשהכוס גדול ומחזיק כמה רביעיות, ואין להם כוסות אחרים, שותים ממנו כמה בני אדם, וכמנין הרביעיות שבכוס, ואינו חייב ליתן בו מעט מים כדי שלא יהיה כוס פגום. ואם יש לו כוס גדול אחד ויש בו ד׳ רביעיות, ושותה ממנו בליל פסח לד׳ כוסות, יתן בתוכו מעט מים כדי שלא יהיה פגום. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד רסא בהערה].

**ה** יקבל הכוס בשתי ידיו, וכשמתחיל לברך צריך לאחוז את הכוס ביד ימין, ואיטר יד, על פי דעת המקובלים אוחז הכוס גם כן ביד ימין של כל אדם, ואם חושש מחמת היד כהה שהיין ישפך מידו, יאחז הכוס ביד שמאל של כל אדם. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד רסב].

**ו** לכתחלה יש לתפוס הכוס בידו כל זמן שמברך ברכת המזון. [ילקו״י, ברכות עמוד רסב בהערה].

**ז** יש הנוהגים למזוג את הכוס במים קודם ברכת המזון, ושוב מוזגים אותו בברכת הארץ, כשאומר וברכת ״את״. ויש שמברכים על כוס יין חי, [אפילו פחות משיעור רביעית], ולא מוזגים אותו במים, עד שמגיעים לברכת הארץ, ושם מוזגים אותו במעט מים. ואפילו היין חזק שצריך למוזגו בהרבה מים, ימזגנו בברכת הארץ. אך אם רצה למוזגו קודם ברכת המזון, הרשות בידו, ויחזור שוב למוזגו מעט בברכת הארץ. [ילקוט יוסף, חלק ג׳ דיני ברכת המזון וברכות עמוד רסג. ובהליכות עולם חלק ב׳ עמוד מז].

**ח** מותר לברך ברכת המזון על כוס יין בכוס העשוי מנייר או קרטון ופלסטיק, אף שהם עשויים לשימוש חד פעמי. אך היכא דאפשר עדיף לברך על כוס אחר, משום זה אלי ואנוהו התנאה לפניו בקיום המצוות. [ובשעת הדחק מותר לברך על יין שבתוך גביע מוצק של גלידה, שדינו כדין כוס של נייר]. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד רסד].

**ט** בימי החורף שנוהגים לילך עם כפפות, נכון להסירם בעת שתופס את כוס ברכת המזון, ולאחוז הכוס בידיו ממש. [ילקו״י, ברכות עמ׳ רסה. וכיו״ב לגבי קידוש, בשבת כרך א עמ׳ סי׳ רעא].

**י** צריך לחזר אחר כוס שלם, שלא יהיה גוף הכוס שבור או פגום בשפתו.ילקו״י שם עמ׳ רסה בהע׳].

## סימן קפג – דיני ברכת המזון

**א** קודם שיברך יכוין לצאת ידי חובת מצוה מן התורה, שהרי מצוות צריכות כוונה. ואם לא כיוון כן להדיא יצא, שמסתמא דעת האדם לצאת ידי חובה. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ״ז עמוד ערב].

**ב** יש להזהר שלא להפסיק באמצע ברכת המזון בדיבור, ואף לא בשהייה, וכל שכן שיש ליזהר שלא לדבר שיחה בטלה ולשהות שיעור שיכל לסיים את כל ברכת המזון. ואף באמצע הרחמן טוב ונכון להזהר שלא לדבר דברים בטלים שלא לצורך, ומכל מקום מעיקר הדין אין איסור לדבר לצורך באמצע הרחמן, כיון שאמירתו אינה אלא מצד המנהג. אולם אם מברך על הכוס, אין לו לדבר גם באמצע הרחמן. ופשוט שמותר לענות לקדיש ולקדושה ושאר אמנים באמצע הרחמן. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד רסה. הליכות עולם חלק ב׳ עמוד עד].

**ג** אם נרדם באמצע ברכת המזון, וכשהתעורר אינו יודע באיזו ברכה עומד, חוזר לתחלת הברכה שיש לו בה ספק אם אמרה. והיינו, אם ברור לו שחתם הזן את הכל, ונסתפק אם סיים ברכת על הארץ או סיים ברכת בונה ירושלים, חוזר לנודה לך וכו׳. ואם נסתפק אם חתם הזן את הכל או לא, חוזר לראש ברכת המזון. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד רסז בהערה].

**ד** טוב ונכון שכל אחד ואחד מהמסובים בסעודה, יברך בעצמו את כל ברכת המזון, כמו שכתב מרן השלחן ערוך, ולא יסמוך על שמיעתו מהמברך-המזמן. שכיון שהם ברכות ארוכות לא סמכינן לכתחלה על שמיעה מהמברך. וכן המנהג. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ״ז וברכות עמוד רסז].

**ה** המברך ברכת המזון או ברכה מעין שלש, ושמע קדיש או קדושה וברכו, אין לו להפסיק ולענות באמצע, שדינם כדין העומד בתפלת ״שמונה עשרה״. אבל בברכה רביעית שהיא ברכת ״הטוב והמטיב״ יפסיק לענות לקדיש ולקדושה, כדין האוחז בקריאת שמע וברכותיה. וכל שכן שהמברך שאר ברכות דרבנן הארוכות, כגון ברכת ״אשר יצר״, ו״בורא נפשות״, ו״אלהי נשמה״, ושמע קדיש או קדושה, שיש לו לענות עמהם, שדינם כדין ברכות קריאת שמע, ובלבד שיתחיל בברכה, דהיינו שאחר שאמר ברוך אתה ה׳ אלוקינו מלך העולם, המשיך קצת מהברכה, וכבר חלה הזכרת ה׳ על הברכה. אבל אם התחיל בברכה ואמר ברוך אתה ה׳, ושמע קדיש או קדושה קודם שיתחיל בברכה עצמה, אין לענות לקדיש ולקדושה. והוא הדין בזה בכל ברכות הנהנין וברכת המצוות. אבל בברכות קצרות אין להפסיק בהם כלל לדברים שבקדושה. [שו״ת יביע אומר חלק א׳ סימן יא. וחלק ו׳ סימן מח אות א׳, ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד רסח. ואף שבכל המקורות הנ״ל נתבאר שבברכה רביעית אינו עונה לקדיש ולקדושה, הנה בהליכות עולם חלק ב׳ עמוד נח כתב להדיא דחזר בו מהוראה זו, ויש לענות כק״ש].

**ו** המברך ברכת המזון, ונכנס לחדר חכם או זקן, צריך לעמוד בפניו, אפילו באמצע ברהמ״ז. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד ער. ובהליכות עולם חלק ב׳ עמוד נט בהערה].

**ז** צריך לשבת בעת שמברך ברכת המזון, בין אם אכל כשהוא עומד, ובין אם אכל כשהוא יושב. ולא יסב בעת שמברך, שהוא דרך גאוה, אלא ישב באימה. ואסור להלך ולברך, ואף בברכת הטוב והמטיב אין להלך ולברך. והוא הדין בברכה מעין שלש שצריך לאומרה מיושב. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ״ז עמ׳ רעא. ומה שכתבנו שלא יסב בברהמ״ז, ראה בחזו״ע הל׳ פסח עמ׳ תשסה, קטז].

**ח** אף שמעיקר הדין אין חיוב לחבוש כובע ומעיל (חליפה) בעת שמברך ברכת המזון, מכל מקום טוב ונכון לנהוג כן. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד רעב].

**ט** אסור לברך ברכת המזון ולעסוק במלאכתו, ולכן אין לסדר את הצלחות והשלחן בעת שמברך ברכת המזון. וצריך להחמיר בזה גם בברכה רביעית, כדי שלא יבואו לזלזל בברכה זו. ומכל מקום בשאר הברכות שהם מדרבנן אין איסור לעסוק במלאכתו בעת שמברך, אם יכול לכוין למה שאומר. ואף על פי כן הנכון הוא להזהר בזה גם בברכות דרבנן. [ילקו״י, דיני ברהמ״ז עמ׳ רעב. ילקוט יוסף על הלכות השכמת הבוקר, מהדורת תשס״ד, סי׳ ז׳ בדין אשר יצר].

**י** בדיעבד אם בעת שבירך ברכת המזון עסק בסידור השלחן, יצא ידי חובת הברכה, דלא גרע משיכור שעבר ובירך ברכת המזון שיצא ידי חובה. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ״ז עמוד רעג בהערה].

**יא** אותם הממהרים לקום מהשלחן כשמתחילין לומר הרחמן, לכתחלה לאו שפיר עבדי, כי ראוי לישב במקומו עד שיסיים עושה שלום במרומיו וכו׳. אך במקום צורך, כגון אם הוא ממהר ללימודו, וכדומה, מותר להמשיך אמירת הרחמן במקום אחר. [ילקו״י, שם עמ׳ רעג בהערה].

## סימן קפד – לברך ברכת המזון במקום שאכל, והמסופק אם בירך ברהמ״ז

**א** מי שאכל במקום אחד צריך לברך ברכת המזון במקום שאכל, קודם שיעקור ממקומו למקום אחר. ואם יצא ממקומו ולא בירך ברכת המזון, אם עשה כן במזיד, יחזור למקומו ויברך. ואם בירך במקום שנזכר יצא. ואם עשה כן בשוגג, אם יש לו עוד פת, יאכל במקום השני כזית פת, ולא יברך המוציא, ואחר כך יברך ברכת המזון במקום שנזכר. ואם החמיר על עצמו וחזר למקומו ובירך ברכת המזון, תבוא עליו ברכה. [ילקוט יוסף ברכות עמוד רעד].

**ב** מי שאכל פת הבאה בכיסנין העשויה מחמשת מיני דגן, וכן פירות משבעת המינים, לכתחלה צריך לברך ברכה אחרונה במקום שאכל. אך אם עקר ממקומו, רשאי לברך ברכה אחרונה במקום שנזכר, ואינו חייב לחזור למקום שאכל ולברך שם. ומכל מקום אם עקר ממקומו במזיד, טוב שיחזור למקומו לברך, אם לא שיש לחוש שיעבור זמן עיכול, שאז יברך במקום שנזכר. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד רעו, ובמהדורת תשס״ד גם בעמוד תשנג].

**ג** אכל ושבע ואינו יודע אם בירך ברהמ״ז אם לאו, צריך לברך מספק, מפני שהיא של תורה, והאוכל מוחזק לנו בחיוב לברך ברכה של תורה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד רעז].

**ד** מי שאכל ושבע ומסופק אם בירך ברכת המזון או לא, כשחוזר לברך מספק, לא יברך ברכת הטוב והמטיב, שמאחר וברכה זו היא מדרבנן, הוי ספק דרבנן ולקולא. וטוב שיברך ברכה רביעית בהרהור הלב. שבהרהור הלב אין חשש ברכה לבטלה. [ילקו״י, ברהמ״ז וברכות עמ׳ רפב].

ה אכל כזית פת ונסתפק אם בירך ברכת המזון או לא, אינו מברך מספק, שמאחר ואינו חייב לברך ברכת המזון אלא מדרבנן, ספק דרבנן לקולא. [וטוב שיהרהר ברכת המזון בלבו]. [ילקוט יוסף, ברהמ"ז וברכות עמ' רפו, ועמוד תרעג. הליכות עולם חלק ב' עמוד סט. יבי"א ח"ח או"ח סי' כב אות יג].

ו מי שאכל כזית פת בלבד, ושבע משאר מיני מאכלים, ונסתפק אם בירך ברכת המזון או לא, חייב לחזור ולברך מספק, ואינו רשאי לברך ברכת המזון בלבו בהרהור בלבד. והוא שאכל כזית בכדי אכילת פרס. והיינו טעמא, מכיון שיש ראשונים שסוברים שהאוכל כזית חייב בברכת המזון מן התורה, ויש פוסקים שסוברים שאם אכל פת ושבע משאר מיני מאכלים חייב בברכת המזון מן התורה, שמא באכל כזית פת חייב בברכת המזון מן התורה, ואם תמצא לומר שאינו חייב מן התורה, שמא על כל פנים כששבע משאר מיני מאכלים חייב בברכת המזון מן התורה. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד רפז].

ז הקובע סעודה על פת הבאה בכיסנין ושבע, ונסתפק אם בירך ברכת המזון, חוזר לברך מספק, כמבואר לעיל. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד רפז].

ח מי שאכל ושבע ולא שתה, והוא תאב לשתות, יש מי שאומר שאינו חייב בברכת המזון אלא מדרבנן, ולכן אם נסתפק אם בירך ברכת המזון או לא, אינו חוזר לברך, דספק דרבנן לקולא. אולם לענין הלכה דעת מרן הבית יוסף שאם אכל כדי שביעה, אף על פי שלא שתה, והוא תאב לשתות, חייב בברכת המזון מן התורה. ולכן אם אכל ולא שתה, ולאחר מכן נסתפק אם בירך ברכת המזון, חוזר ומברך, דספקא דאורייתא לחומרא. ויש לו תקנה לצאת ידי כולי עלמא, שישתה מים [בלא ברכה] ואז יברך ברכת המזון מספק. [ילקו"י על הל' ברכות עמוד רפט ותשיז. שארית יוסף חלק ג' עמוד שי].

ט מי שאכל ולא שתה, והוא תאב לשתות, ואחר שבירך ברכת המזון שתה, יש אומרים שחייב לברך שוב ברכת המזון, ויש חולקים. והעיקר לדינא שאינו חוזר לברך ברכת המזון. ומכל מקום לכתחלה יש להזהר שלא להכניס עצמו לידי ספק. [ילקו"י ברכות עמ' רצ].

י מי שאכל ושבע ובירך ברכת המזון, ואחר שעה קטנה חזר ואכל כזית פת ושבע, ונסתפק אם בירך ברכת המזון או לא, חייב לחזור ולברך. וכן אם אכל כזית פת, ובירך ברכת המזון, ולאחר מכן שוב אכל עוד כזית ועתה הוא שבע בצירוף סעודתו הראשונה, ונסתפק אם בירך ברכת המזון, צריך לברך ברכת המזון. שיש כאן ספק ספיקא להחמיר לחייבו בברכת המזון מן התורה. שמא באכל כזית פת חייב בברכת המזון מן התורה, ואם תמצא לומר שאינו חייב מן התורה בכזית פת, שמא כיון ששבע הוא עתה, אף על פי ששביעה זו היא גם מחמת אכילתו הראשונה, חייב בברכת המזון מן התורה. [ילקו"י דיני ברכות עמ' רצ. הליכות עולם ח"ב עמוד סח].

יא מי שאכל ושבע ואינו יודע אם בירך ברכת המזון או לא, ואשתו מזכירה לו שכבר בירך, אינו חוזר לברך מספק. [ילקוט יוסף, דיני ברכות עמוד רצא].

יב מי שאכל ושבע ואינו זוכר אם בירך ברכת המזון או לא, ובנו הקטן (שהגיע לחינוך), מזכיר לו שבירך ברכת המזון, אם על ידי כך האב נזכר על ידי סימנים שאכן בירך ברכת המזון, כגון שעשה מים אחרונים והוא רגיל להסמיכם לברכת המזון, אין צריך לחזור ולברך, כיון שיש רגלים לדבר שבירך ברכת המזון. ואם לא נזכר בדבר, יש מי שכתב שאם האב מכיר את בנו שלעולם אינו משקר, ומדייק בדיבורו היטב, וקים ליה בגויה שרגיל לומר אמת, יכול לסמוך על דבריו ולא לברך מספק שוב ברכת המזון. [ילקו"י דיני חינוך קטן עמ' קמ. ילקו"י ברכות עמ' רצא. וע' בגמ' פסחים (ד:) שלא האמינו לקטן אלא בדרבנן. והר"ן סוכה (מב.) כתב, דשאני התם דאיתחזק איסורא מש"ה בדאורייתא לא נאמן. אבל בלא איתחזק איסורא אף בדאורייתא נאמן. וכאן דהוי רק איתחזק חיובא נאמן, דשאני לן איתחזק חיובא, כמ"ש בשו"ת יחוה דעת ח"ב (סי' עד). ובספר קרואי מועד כתב בשם הגרי"ש אלישיב, שאם האב מכיר את בנו שאינו משקר, ודייקן בדיבורו, פטור מלברך. דאמנם קטן לא נאמן בגדר נאמנות של עדות, אבל ידיעה עצמית מועילה גם ע"י קטן, שידיעה אינה עדות. וע' בגמ' כתובות (פה.) ברבא שהעביר השבועה לתובעת, אחר שבתו של רב חסדא העידה שהנתבעת חשודה על השבועה, משום דקים ליה בגוה שאינה משקרת. וכיו"ב כתבו החפץ חיים (בהל' רכילות פ"ו), ובשו"ת אגרות משה (ח"א מיו"ד סי' נד). ע"ש].

יג מי שאכל ושבע ונסתפק אם בירך ברכת המזון או לא, ומברך מספק, יש אומרים שאינו יכול להוציא ידי חובה את חבירו שאכל ושבע. ויש אומרים דכיון שהוחזק בחזקת חיוב ברכת המזון, מה שהוא מברך עתה ברכת המזון מספק הוא מדאורייתא, וממילא יכול להוציא ידי חובה את השומע שאכל ושבע. ואף שכן עיקר לדינא, מכל מקום לכתחלה יברך כל אחד לעצמו. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד רצג].

יד מי שמסופק אם בירך ברכת הנהנין או לא, כגון שאינו זוכר אם בירך על המים, יהרהר הברכה בלבו וישתה. ואין לחוש לברכה לבטלה בהרהור הלב. ואם יש אחר שיברך להוציאו ידי חובה, עדיף טפי שישמע ממנו הברכה. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד רצד. שו"ת יביע אומר חלק י' חלק אורח חיים סימן נד אות ב].

טו מי שיש לו ספק אם בירך ברכת המזון או לא, וחש בראשו עד שאינו יכול לחזור ולברך מספק, יכול לומר את הנוסח בריך רחמנא. אבל המסופק אם בירך ברכת הנהנין או שאר ברכות דרבנן, אינו רשאי לברך אפילו בלשון לע"ז. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמ' רצט].

טז עד אימתי יכול לברך ברכת המזון, אם אכל ושבע יכול לברך כל זמן שעדיין הוא שבע מאכילתו. ואם אכל רק כזית, פחות מכדי שביעה, אם עבר שיעור שבעים ושתים דקות מאכילתו, אין לו לברך יותר. [ילקוט יוסף על הלכות ברכות עמוד ש', ותשטז. שאר"י ח"ג עמ' שט].

יז בסעודות גדולות שמאריכים בישיבתם ד׳ או ה׳ שעות קודם ברכת המזון, כיון שעוסקים בשתיה ואכילת פרפראות, פירות ומגדנות, הוי כלא נתעכל המזון ושפיר יכולים לברך ברכת המזון אפילו אחר שבעים ושתים דקות מהאכילה. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ״ז וברכות עמ׳ שא בהערה].

יח שיעור אכילה כדי לברך ברכת המזון הוא בכזית [ומשערים בנפח, ואם אין בקיאים לשער בנפח משערין במשקל והוא כ-27 גרם]. ואף שעדיין לא שבע באכילתו, מדרבנן חייב בברכת המזון כבר משאכל כזית פת. ולכתחלה יש להזדרז באכילת הפת שבסעודה כדי שיאכל שיעור של כזית בתוך זמן של כ-7.5 דקות, שהוא שיעור שהייה כדי אכילת פרס. שיש אומרים שאם אכל פת, אפילו אם שבע באכילתו, אבל שהה באכילתו יותר משיעור של אכילת כזית בכדי אכילת פרס, אינו חייב בברכת המזון כלל. [ילקו״י על ברכות עמ׳ שא, ותשיח. שאר״י ח״ג עמוד שי בהע׳].

יט צריך שהכזית יהיה במעיו, מלבד מה שנשאר בין החניכיים, וטוב שלא יצמצם לאכול כזית בדיוק. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שב].

כ המנהג לשער במשקל הדרהם בכל שיעורי התורה, כזית וכביצה, רביעית וחלה, ופדיון הבן. וכל דרהם הוא 3 גרם לערך. ואין לנו כל ספק בשיעורים שלנו, שמסורים בידינו מדור דור. והמדידה על ידי ביצים אין לסמוך עליה כל כך. ולפיכך שיעור הכזית הוא כ-27 גרם, ושיעור כביצה עם קליפתה הוא כ-54 גרם, ושיעור אכילת פרס יש אומרים הוא כשבע דקות. ושיעור רביעית הוא 81 גרם. [ילקו״י, דיני ברכות עמ׳ שג].

כא נהגו למדוד שיעור כזית לפי הנפח, שהוא כשני שלישים של ביצה בינונית. ומאחר שיותר קל לשקול את המאכלים, ואין הכל בקיאים לשער בנפח, לפיכך נהגו לשער כזית כביצה ורביעית במשקל. שמן המשקל נדע בערך את שיעור הנפח. [הרב המגיד בשם הגאונים (פ״א דעירובין הי״ב). משפטי צדק גרמיזאן, בית דוד, זבחי צדק, פתח הדביר, בחזו״ע א׳ סי׳ כח, עמ׳ תקיח]. ובמקום שיש הבדל בין המשקל לנפח, יש ליזהר להחמיר בדברים של תורה, כמו באכילה ביוהכ״פ או בספק ברכת המזון וכדומה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שה].

כב מי שתחבו לו שפורפרת לקיבה, והוא ניזון משם, או מי שניזון על ידי מכשירים שונים, אין לו לברך ברכת הנהנין, לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה. [ילקוט יוסף הל׳ ברכות עמ׳ שה].

כג מי שאכל כזית פת, והקיא מה שאכל, אינו מברך ברכת המזון, ונכון שיהרהר ברכת המזון בלבו. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שו].

## סימן קפה – פרטי דינים בדיני ברכת המזון

א כל הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויות לו כל ימיו בכבוד, ונכון לברך היכא דאפשר מתוך הכתב ולא בעל פה, ויכוין פירוש התיבות בעת הברכה. [ילקוט יוסף, הלכות ברכות עמוד שז].

ב ברכת המזון נאמרת בכל לשון שמבין, ומצוה מן המובחר לברך בלשון הקודש. [שם עמ׳ שז].

ג צריך להשמיע לאזניו את ברכת המזון מה שמוציא בפיו. ובדיעבד אם לא השמיע לאזניו, יצא ידי חובה, ואין צריך לחזור ולאכול כזית ולברך, כל שהוציא בשפתיו. [ילקו״י ג׳ עמוד שט].

ד אם היה אנוס בחליו והרהר כל ברכת המזון בלבו, ועבר האונס, אינו חוזר לברך ברכת המזון. דשמא הלכה כדעת הרמב״ם והריא״ז דהרהור כדיבור דמי, וכבר יצא ידי חובה. והדין כן אפילו באכל ושבע שחיובו בברכת המזון מן התורה. [ואף דספק דאורייתא לחומרא, מכל מקום יש ספק גם לגבי לאו דלא תשא של ברכה לבטלה, שלדעת הרמב״ם ומרן השלחן ערוך ברכה לבטלה איסורה מן התורה, וכיון דלא שייך להעמידו על חזקת חיוב שחייב לברך, דאין חזקה מועילה אלא בספק במציאות, אבל לא בספק בדין כמו לגבי הרהור, יש לחוש לברכה לבטלה, ולכן אינו חוזר]. וכל שכן אם הרהר ברכת נפשות בלבו, או ברכת על המחיה, אשר יצר, וכדומה, שאינו חוזר לברך. אבל אם הרהר ברכה ראשונה בלבו, יאמר ברוך שם כבוד וגו׳, שיש בזה היסח דעת מההרהור, ואחר כך יחזור לברך בפיו. אבל אם היה אנוס וקרא קריאת שמע בהרהור הלב, אם עבר האונס חוזר וקורא קריאת שמע. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שט, ובמילואים שבסוף הספר].

ה שלשת הברכות הראשונות של ברכת המזון מעכבות זו את זו, ולכן אם אינו יודע לברך אלא חלק מהברכות, לא יברך ברכת המזון כלל, שג׳ הברכות הם מן התורה, ומעכבות זו את זו. ואף אם אכל ושבע שחייב לברך ברכת המזון מדאורייתא, ויודע ברכת הזן בלבד, אין לו לברכה, אלא אם כן יודע גם ברכת נודה לך ורחם. אבל אם אינו יודע לברך ברכה רביעית, שהיא ברכת הטוב והמטיב, יכול לברך עד ברכת הטוב והמטיב. וכל שכן אם אינו יודע לומר את נוסח הרחמן, שאין זה מעכב מלברך ברכת המזון. [ילקוט יוסף דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שיב].

ו סדר הברכות של ברכות ברכת המזון מעכב, ולכן אם יודע לברך את כל ג׳ הברכות, אך אינו יודע לברך לפי הסדר, אין לו לברך כלל, שאם אמרם למפרע לא יצא. [ילקו״י שם, עמוד שטו].

ז מי שבני ביתו אינם יודעים לברך ברכת המזון בעצמם, יברך בקול רם להוציאם ידי חובה. ויכוין עליהם להוציאם ידי חובה, וגם הם צריכים לכוין לצאת ידי חובה ולשמוע את כל הברכות מפיו. אך נכון שבני ביתו ילמדו לברך בעצמם ברכת המזון, וכמבואר לעיל. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות

עמוד שטז].

**ח** אין לברך ברכת המזון כשיש לפניו בחדר צואה או מי רגלים. ואם בירך והיה לפניו בתוך ד׳ אמות מי רגלים, יצא ידי חובה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שטז].

**ט** מי שהיה יושב ואוכל בלילה, ועדיין לא קרא קריאת שמע של ערבית בזמנה (בצאת הכוכבים), צריך להקדים לקרוא קריאת שמע ואחר כך לברך ברכת המזון. אבל אם אכל כזית ולא שבע, שנתחייב בברכת המזון רק מדרבנן, לדעת הרבה פוסקים אין דין תדיר בדרבנן ודאורייתא, ויברך מה שירצה. ואם לא ספר את העומר, איזה מהם שירצה יקדים, ברכת המזון או ספירת העומר. וכיון שיש לחוש שישכח מלספור את העומר, נכון שיברך קודם על העומר ואחר כך יברך ברכת המזון. [ילקוט יוסף, הלכות ברכות עמוד שיז].

**י** מי שהיה מברך ברכת המזון, ובאמצע הברכות נזכר שכבר בירך ברכת המזון, פוסק ואפילו באמצע, ואין לו לסיים אף את אותה ברכה שהתחיל בה. ויאמר: ברוך שם כבוד מלכותו וגו׳. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שיז].

**יא** מי שהיה מברך ברכת המזון, ובאמצע באו והודיעו לו שמת לו אחד מקרוביו שחייב להתאבל עליהם, ימשיך לברך ברכת המזון, ולא יפסיק באמצע, אחר שהתחיל לברך בהיתר. [ילקוט יוסף, ח״ג הלכות ברכות עמוד שיח. ילקוט יוסף על הלכות אבלות, מהדורת תשס״ד, עמוד קנו].

## סימן קפו – החייבים בברכת המזון

**א** נשים חייבות בברכת המזון, ויש ספק אם חייבות בברכת המזון מן התורה או מדרבנן, ולכן אם בעלה או בנה חולים, ואכלו ושבעו, ואינם יכולים לברך ברכת המזון בעצמם, אינה יכולה להוציאם ידי חובתם. ורק באופן שאכלו כזית, שאין חיובם לברך ברכת המזון אלא מדרבנן, בזה יכולה האשה [שאכלה ושבעה] להוציאם ידי חובתם. [וראה להלן סעיף ו׳]. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שיט].

**ב** אף שנשים פטורות ממצות תלמוד תורה ומלמול את בניהם, מכל מקום אין להן להשמיט ברית ותורה בנוסח ברכת המזון, אלא צריכות לברך בנוסח הרגיל. וכן המנהג פשוט. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שכא].

**ג** אין לנשים לברך בנוסח ״ברכת המזון הקצר״ המופיע באיזה סידורים, אלא תברכנה בנוסח הרגיל. ונשים הטרודות בטיפול בילדיהן, פטורות מלומר את נוסח הרחמן. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שכא. הליכות עולם חלק ב׳ עמוד עא].

**ד** נשים שאינן טהורות חייבות לברך ברכת המזון, שאין דברי תורה מקבלים טומאה. ועל מנהלות בית הספר לבנות להסביר לתלמידות מבני עדות המזרח והספרדים שהן חייבות בברכת המזון ובשאר ברכות גם בימי ראייתן. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שכג].

**ה** אשה שאכלה ושבעה ונסתפקה אם בירכה ברכת המזון או לא, אינה צריכה לברך מספק, הואיל ויש ספק אם חיובה בברכת המזון הוא מן התורה או מדרבנן. ומכל מקום טוב שתהרהר ברכת המזון בלבה [מתוך הסידור], הואיל ולדעת הרמב״ם והסמ״ג הרהור כדיבור דמי, ואיסור ברכה לבטלה אינו אלא כשמוציא בשפתיו. ואם יכולה לשמוע ברכת המזון מאחר, שיכוין להוציאה ידי חובה, וגם היא תכוין לצאת ידי חובה, שפיר דמי. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שכד].

**ו** אשה שבירכה ברכת המזון ונתכוונה להוציא את האיש ידי חובתו, ושניהם אכלו כדי שביעה, בדיעבד יצא ידי חובה, ואינו צריך לחזור ולברך. וכל זה כשהאשה בירכה את כל נוסח ברכת המזון בשלימותו, כפי המנהג, אבל אם בירכה בנוסח המקוצר, לא יצא ידי חובה. ואם דילגה ברית ותורה, יצא. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שכד].

**ז** קטן שאכל כזית צריכים לחנכו לברך ברכת המזון מדרבנן, וכיון שאין חיובו אלא מדרבנן לכן לכתחלה אינו יכול להוציא ידי חובה את הגדול שאכל ושבע שחיובו בברכת המזון הוא מן התורה. אולם גדול שאכל שיעור כזית ולא שבע מאכילתו, יכול לצאת ידי חובת ברכת המזון בשמיעת הברכה מקטן. ואם הקטן אכל רק כזית, ולא שבע, והגדול אכל גם כן כזית, יש אומרים שאין הקטן יכול להוציאו ידי חובת ברכת המזון, ולכתחלה נכון לחוש לסברא זו, וכל אחד יברך לעצמו. ובשעת הדחק יכול לסמוך על המגן אברהם הסובר שבכהאי גוונא יכול הקטן להוציאו ידי חובה. [ילקוט יוסף, הלכות ברכות עמוד שכה, ועמוד תשיט. שאריית יוסף ח״ג עמ׳ שיב].

**ח** נער בן י״ג שנה ויום אחד שאין ידוע אם הביא ב׳ שערות או לא, ואכל כדי שביעה, אף על פי כן אין נכון שיוציא ידי חובת ברכת המזון את הגדול שאכל כדי שביעה, שמאחר והגדול חייב בברכת המזון מן התורה, לכתחלה מן הראוי שלא יוציאו ידי חובה, כדי לחוש להסוברים שאין לסמוך על החזקה שהנער הביא ב׳ שערות במידי דאורייתא. ומכל מקום מעיקר הדין סומכים על חזקה שהביא ב׳ שערות גם במידי דאורייתא. ואם הגדול אכל כזית ולא שבע, יכול להוציאו ידי חובה לכתחלה, שבאופן כזה אף קטן מוציא ידי-חובה את הגדול. [ילקו״י דיני חינוך קטן מהדורא בתרא עמוד קמד].

ט קטן שאכל פת ביום האחרון של שנת הי״ג שלו, סמוך לשקיעת החמה, ובירך ברכת המזון בתחלת הלילה, וכשנעשה לבר מצוה לאחר צאת הכוכבים עדיין לא נתעכל המזון במעיו, אין לו לחזור ולברך ברכת המזון שנית, אף שעדיין שבע מאכילתו, דשמא הולכים אחר שעת האכילה, ושמא יש להתחשב בשעת השביעה, וספק ברכות להקל. [ילקוט יוסף דיני ברכות עמ׳ שכז].

י מי שאכל אכילה גסה, יכול להוציא אחרים שאכלו ושבעו ידי חובת ברכת המזון, והוא שגרונו נהנה באותה אכילה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שכט].

יא מי שמתו מוטל לפניו, והיינו שמת לו אחד משבעה קרובים שחייב להתאבל עליהם, ועדיין לא נקבר, פטור מכל המצוות האמורות בתורה, ולכן אוכל בלי ברכת המוציא, ובלי ברכת המזון. ומותר לו אף לאכול לכתחלה בלא ברכה. [אבל צריך ליטול ידיו קודם הסעודה, וכן בשחרית, בלא ברכה]. ואפילו אם אכל ושבע, אינו מברך ברכת המזון. ואם נקבר המת והוא עדיין שבע מאכילתו, אין לו לברך ברכת המזון לאחר הקבורה, דספק ברכות להקל. וטוב שיכוין על זה לצאת בברכת המזון של סעודת הבראה. [ילקו״י, דיני ברהמ״ז וברכות עמ׳ של].

## סימן קפז – דיוקים בנוסח ברכת המזון

א המנהג לומר ״ועל הכל״ [עם וא״ו] וכו׳, ומברכים אותך וכו׳. והנוהגים לומר ״על הכל״ בלי וא״ו יש להם על מה שיסמוכו. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד של ילקו״י תפלה כרך ב׳ מהדורת תשס״ד, הערה קכז, עמוד תקפב].

ב בנוסח ״רצה והחליצנו״ שאומרים בברכת המזון בשבת, נכון לומר: כי יום זה גדול וקדוש וכו׳, והגם שאכלנו וכו׳. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד של. תפלה כרך ב׳ הערה קכט].

ג בנוסח ברכת אשר נתן שבתות וכו׳ [למי ששכח לומר רצה והחליצנו ונזכר אחר שחתם בונה ירושלים], צריך לומר ״אשר״ נתן, ואם אמר ״שנתן״ יצא. [ילקוט יוסף דיני ברהמ״ז עמ׳ שלא. וילקו״י תפלה כרך ב׳ מהדורת תשס״ד, נוסחאות התפלה והברכות הערה קל].

ד בנוסח ברכה רביעית שבברכת המזון נכון לומר ״לעד האל אבינו וכו׳״. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שלא, וילקוט יוסף תפלה כרך ב׳ מהדורת תשס״ד, הערה קלא].

ה באמירת הרחמן בסוף ברכת המזון יש נוסחאות שכתוב בהן: הרחמן הוא יפרנסנו בכבוד ולא בביזוי, בהיתר ולא באיסור, בנחת ולא בצער, ונוסח זה נכון על פי ההלכה, וכן מנהגינו. ואין צריך לדלג בהיתר ולא באיסור. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז עמ׳ שלא. וילקוט יוסף תפלה כרך ב׳ מהדורת תשס״ד נוסחאות התפלה הערה קלב. הליכות עולם ח״ב עמ׳ עג. קול תורה תשרי תשס״ד עמו׳ סט].

ו בנוסח הרחמן יש לומר: הרחמן הוא יוליכנו מהרה קוממיות לארצנו. ואין צריך לומר בארצנו. [ילקוט יוסף תפלה כרך ב׳ קונטרס הנוסחאות הערה קלד. ירחון קול תורה תשרי תשס״ד עמוד סט].

ז מנהגינו לומר בשבת וראש חודש בהרחמן ״מגדול״, ובימות החול ״מגדיל״. ויש אומרים שגם בסעודה רביעית יש לומר ״מגדול״. אך הנכון יותר לומר בסעודה רביעית מגדיל. ומי שאומר מגדול בסעודה רביעית לא הפסיד. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שלה, והסיום מהליכות עולם חלק ג׳ עמוד קסו].

ח המברך ברכת המזון ודילג אמירת ברית ותורה, מאחר ויש אומרים שאין הזכרתם בברכת המזון לעיכובא, ואין זה אלא מדרבנן, לפיכך אינו חוזר לברך ברכת המזון, דספק ברכות להקל. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שלב].

ט מי שאינו יודע לברך ברכת המזון, אין לו לברך ברכה מעין שלש, ואפילו אם אינו יודע לברך ברכת המזון ואכל ושבע ונתחייב בברכת המזון מן התורה, גם בזה אינו רשאי לברך ברכה מעין שלש במקום ברכת המזון. וכל שכן דמי שאינו יודע לברך ברכת המזון שאין לו לברך ברכת בורא נפשות, ואף בדיעבד אם עבר ובירך בורא נפשות במקום ברכת המזון לא יצא, אפילו אם אכל כזית ונתחייב בברכת המזון רק מדרבנן. ומכל מקום אם עבר ובירך מעין שלש במקום ברכת המזון, [אף אם יודע לברך ברכת המזון וטעה ובירך מעין שלש], יצא ידי חובה, ואינו חוזר לברך ברכת המזון, דספק ברכות להקל. [ילקוט יוסף דיני ברהמ״ז עמוד שלג].

## סימן קפח – דין הטועה בברכת המזון

א אחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו, מפני שהיא סיום הברכות של תורה, שברכת הטוב והמטיב אינה מדאורייתא. ויאמר אמן זה בלחש, שלא יבואו לזלזל בברכה רביעית. [ויש מאחינו האשכנזים שאין מקפידים לענות אמן זו בלחישה]. [ילקו״י שם עמו׳ שלו].

ב בנוסח ברכת המזון בבית האבל יש לחתום: "מנחם ציון בבנין ירושלים", אך החותם מנחם אבלים בבנין ירושלים, כפי נוסח הסידורים, אין למחות בידו. [ילקו"י ברכות עמו' שלו. ועיין בברכות מט. דאין חותמים בשתים. ובב"י יו"ד סי' שעט כתב בשם הכל בו שחותם מנחם ציון בבנין ירושלים].

ג בשבת כשסועד עם אחרים, אף על פי שמברכים ברכת המזון בלחש, לא יחתום כדרך שחותם בחול, שאין להראות אבלות בפרהסיא בשבת. [ילקוט יוסף דיני ברהמ"ז וברכות עמו' שלו].

ד בשבת אומר בברכה שלישית "רצה והחליצנו". ובימים טובים, ובראשי חודשים, ובחולו של מועד, אומר "יעלה ויבא", ואם חל אחד מהם בשבת אומר קודם רצה והחליצנו ואחר כך יעלה ויבא. ואם התחיל יעלה ויבא ונזכר שלא אמר רצה והחליצנו, יסיים יעלה ויבא, ואחר כך יאמר רצה והחליצנו. ואם נזכר באמצע יעלה ויבא סמוך להזכרת מעין המאורע, טוב שיאמר: את יום השבת הזה, ואם יום חג פלוני הזה. או: ואת יום ראש החודש הזה, שנמצא שהזכיר שבת התדירה קודם אלה שאינם תדירים. ותו לא מידי. [שם עמ' שלז, ועמ' תשכג. שאר"י ג' עמ' שלז].

ה כשחל יום טוב בשבת, ואמר יעלה ויבא אבל שכח לומר רצה והחליצנו, וכשחזר לברך ברכת המזון אמר רצה והחליצנו ושכח לומר יעלה ויבא, יש אומרים דאף בליל פסח וליל סוכות אינו חוזר. ויש חולקים וסוברים שצריך לחזור ולומר ברכת המזון כתיקנה. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד שלט. ולהמבואר בהליכות עולם ח"ג עמ' פא לכאורה גם בנ"ד צריך לחזור].

ו טעה ולא אמר רצה והחליצנו בשבת בברכת המזון של סעודה ראשונה ושניה, אם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה' כדי לחתום בונה ירושלים, יאמר "למדני חוקיך", ויחזור לומר רצה והחליצנו. ואם חתם בונה ירושלים, יאמר שם ברכת ברוך שנתן שבתות למנוחה בשם ומלכות. ואם התחיל בברכה רביעית, ונזכר מיד כשאמר "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם", אינו צריך לחזור, אלא ימשיך: "אשר נתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, ברוך אתה ה' מקדש השבת". ואם אינו יודע בעל פה נוסח ברכה זו, ואינה כתובה בסידור שלפניו, יחזור לתחלת ברכת רחם, ויאמר רצה והחליצנו. ואם התחיל בברכה רביעית ואמר "לעד האל וכו'" ונזכר שלא אמר רצה והחליצנו, אפילו אמר רק תיבה אחת, חוזר לראש ברכת המזון. [ילקו"י ברכות עמ' שמ. הליכות עולם חלק ב' עמוד עו-עז].

ז המסתפק אם אמר רצה והחליצנו בשבת בברכת המזון בליל שבת או ביום שבת בבוקר, אינו חוזר לברך ברכת המזון. אולם אם קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב נכנס לבית הספק אם הזכיר רצה והחליצנו או לא, יאמר שם ברכת אשר נתן שבתות למנוחה וכו' בשם ומלכות. [ילקו"י ח"ג דיני ברכות עמ' שמד, ועמ' תשכ. שו"ת יביע אומר חלק ז', שארית יוסף ח"ג עמוד שיג].

ח מי שאינו יודע נוסח רצה והחליצנו בעל פה, ואין שם מי שיזכיר לו הנוסח, או סידור תפלה, אף על פי כן אין לו להמנע מלברך ברכת המזון, מאחר שהוא מחוייב בברכת המזון מדאורייתא, והזכרת מעין המאורע בברכת המזון היא מדרבנן. ויש ללמדו להזכיר לכל הפחות "רצה והחליצנו ביום השבת הזה" ולהמשיך ברכת בונה ירושלים. [ילקו"י ברכות עמוד שמז בהערה].

ט טעה ולא אמר יעלה ויבא בראשי חודשים, אינו חוזר. בין ביום ובין בלילה. ואם נזכר קודם שהתחיל בברכת הטוב והמטיב, אומר שם בלי שם ומלכות "ברוך שנתן ראשי חודשים לעמו ישראל לזכרון". והשוכח לומר יעלה ויבא בברכת המזון בראש חודש, יכול לאומרו בהרחמן. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד שמז].

י טעה ולא אמר יעלה ויבא בברכת המזון בימים טובים, אם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה', קודם שיאמר בונה ירושלים, יאמר "למדני חוקיך", ויחזור ויאמר יעלה ויבא. ואם נזכר לאחר שסיים בונה ירושלים, יאמר "בשם ומלכות": ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה, את יום חג פלוני הזה את יום טוב מקרא קודש הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים. ואם התחיל בברכה רביעית, אם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם קודם שהתחיל לעד האל אבינו וכו', ימשיך אשר נתן ימים טובים וכו', ואם נזכר שלא אמר יעלה ויבא אחר שכבר אמר תיבת לעד, בלילה הראשון של פסח ובלילה הראשון של סוכות חוזר לראש ברכת המזון, ובשאר סעודות ימים טובים אינו חוזר. [ילקו"י ח"ג על הלכות ברכת המזון וברכות, עמוד שמח, ועמוד תשכא. שארית יוסף חלק ג' עמוד שיד. הליכות עולם חלק ב' עמוד פ'].

יא אשה ששכחה לומר יעלה ויבא בימים טובים, דינה כדין האיש, שאינה חוזרת, מלבד בליל פסח שצריכה לחזור. אבל בליל סוכות אינה חוזרת, שהרי אינה חייבת בישיבה בסוכה, ויש אומרים שהחיוב להזכיר חג בברכת המזון הוא מדין חיוב הישיבה בסוכה. [ילקו"י שם עמו' שנה].

יב טעה ולא אמר רצה והחליצנו בסעודה שלישית, אם נזכר אחר שאמר ברוך אתה ה' קודם שחתם בונה ירושלים, דינו כדין שאר סעודות שבת, שאומר למדני חוקיך, וחוזר ואומר רצה והחליצנו. ואם נזכר אחר שחתם ברוך אתה ה' בונה ירושלים, אומר שם בשם ומלכות: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר נתן וכו'", ואחר כך ימשיך ברכת הטוב והמטיב. ואם נזכר לאחר שהתחיל ברכה רביעית, ואמר לעד האל אבינו מלכנו, אפילו אמר רק תיבה אחת, לעד, אינו חוזר כלל, וממשיך ומסיים ברכת המזון. ומכל מקום חייבים לאכול פת בסעודה שלישית. [ילקוט יוסף, דיני ברהמ"ז וברכות עמוד שנז].

**יג** מי שסעד בשבת סעודה נוספת אחר סעודת שחרית [ובדעתו לאכול אחר כך גם סעודה שלישית] ושכח לומר בברכת המזון רצה והחליצנו, אין צריך לחזור ולברך, כיון שסעד סעודת שחרית כבר יצא ידי חובת סעודת שבת. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שנח].

**יד** אשה ששכחה לומר רצה והחליצנו בסעודה ראשונה ושניה של סעודות שבת, דינה כדין האיש, ואם התחילה בברכת הטוב והמטיב אפילו בתיבה אחת, שאמרה לעד וכו׳, חוזרת לראש ברכת המזון. ובסעודה שלישית אפילו אם נזכרה שלא אמרה רצה והחליצנו קודם שהתחילה בברכת הטוב והמטיב, אינה מברכת ברכת ״אשר נתן״ בשם ומלכות, אלא יכולה לומר הברכה בלי שם ומלכות, ותמשיך בברכה רביעית. [ילקוט יוסף, ברהמ״ז וברכות עמוד שנח].

**טו** שלשה שאכלו בשבתות וימים טובים וזימנו כדין, ושכחו לומר רצה והחליצנו, כשחוזרים לברך אינם צריכים לחזור ולזמן, שכבר יצאו ידי חובת זימון. [ילקוט יוסף, הל׳ ברכות עמוד שנט].

**טז** היה אוכל ויצא שבת מזכיר של שבת בברכת המזון [ואין לחוש בזה להפסק], דאזלינן בתר התחלת סעודתו. וכן המנהג. וכן אם היה אוכל ביום טוב או בראש חודש, או בחנוכה, או בפורים, וחשך היום, מזכיר יעלה ויבא או על הנסים בברכת המזון, שבכל כיוצא בזה הולכים אחר תחלת הסעודה, וכיון שהתחיל סעודתו ביום, אומר מעין המאורע בברכת המזון, אף לאחר כמה שעות. אולם אם התפלל ערבית באמצע סעודתו, אינו מזכיר מעין המאורע בין בשבת בין ביום טוב, בין בראש חודש ובין בחנוכה ופורים. [ילקוט יוסף ברהמ״ז וברכות עמוד שנט].

**יז** המאריך בסעודה שלישית בשבת גם לאחר צאת הכוכבים, וקודם ברכת המזון מברך על פירות ומגדנות, משלים בכך מאה ברכות בכל יום. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שסא].

**יח** בחנוכה ובפורים מזכיר ״על הנסים״ בהודאה, ואם לא אמר ונזכר קודם שאמר תיבת ה׳ של ברכת על הארץ ועל המזון, חוזר לאומרו. ואם נזכר אחר שאמר תיבת ה׳, אינו חוזר, ואינו רשאי לסיים למדני חוקיך, אלא יחתום על הארץ ועל המזון. וגם אינו רשאי לאומרו קודם ברכת בונה ירושלים. וטוב שיאמרנו בהרחמן, ויאמר: הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיה וכו׳. [ילקוט יוסף, ברכות עמוד שסא].

**יט** אם חל ראש חודש ביום ראשון, וסיים לאכול סעודה שלישית אחר שחשכה, מזכיר רצה והחליצנו בלבד, ולא יאמר יעלה ויבא, שהדבר נראה כסותר עצמו אם יאמר רצה והחליצנו וגם יעלה ויבא. [ילקוט יוסף, חלק ג׳ דיני ברכת המזון וברכות עמוד שסג].

**כ** טעה והזכיר רצה והחליצנו בימות החול, אינו חוזר לברך ברכת המזון. [ילקו״י שם עמ׳ שסד].

**כא** קטן נאמן לומר לאביו ששמע שאמר רצה והחליצנו, בסעודות שבת בברכת המזון, ולכן אם האב נסתפק בזה, יכול לסמוך על דברי בנו ואינו צריך לחזור לברך ברכת המזון. [ילקו״י דיני חינוך קטן עמוד קמג]

## סימן קצב-ה – דיני זימון

**א** שלשה שאכלו כאחת, חייבים בזימון. ואחד מהם אומר: ״הב לן ונבריך למלכא עילאה קדישא״, ועונים ״שמים״. ואומר המזמן: ״ברשות מלכא עילאה קדישא [ובשבת מוסיפים: וברשות שבת מלכתא], וברשות מורי ורבותי המסובים, נברך שאכלנו משלו״, והם עונים: ״ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו״. והוא חוזר ואומר, ״ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו״. ואם היו המסובין עשרה, צריך להזכיר שם ה׳ בזימון, ויאמר המזמן: ״נברך אלוקינו שאכלנו משלו״. ואין לומר נברך לאלהינו, ומי שאומר נברך לאלהינו יש ללמדו הנוסח הנכון לבל יוסיף לומר באות ל׳. והאוכלים עונים: ״ברוך אלוקינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו״. והוא חוזר ואומר: ״ברוך אלוקינו וכו׳״. [ילקוט יוסף, ברהמ״ז וברכות עמ׳ שסד. הליכות עולם ב׳ עמוד מח].

**ב** מה שנהגו כיום, שהמזמן אומר ״ברשות מלכא עילאה קדישא וברשותכם, וכו׳״, והשומעים עונים: שמים, יש למנהג זה על מה לסמוך, ואין לחוש בזה משום שנראה כשתי רשויות ח״ו. [ילקוט יוסף, ברכות עמ׳ שסז. הליכו״ע ח״ב עמוד מח].

**ג** בבית האבל אומרים [בימות החול] בזימון: ״נברך מנחם אבלים שאכלנו משלו״, והם עונים: ״ברוך מנחם אבלים שאכלנו משלו ובטובו הגדול חיינו״. וחוזר המזמן ואומר ברוך וכו׳. ואם היו עשרה, מוסיפים אלוקינו כנ״ל. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שע].

**ד** מנהגינו שאחר שחזר המזמן ואמר ״ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו״, כל אחד ממשיך לברך ברכת המזון לעצמו. ואם המברכים הקדימו את המזמן בסיום איזה ברכה מברכות ברכת המזון, ושמעו מהמזמן חתימת הברכה, לא יענו אחריו אמן, בין על חתימת הזן את הכל, ובין על חתימת שאר הברכות של ברכת המזון. ואחינו האשכנזים נוהגים שהמזמן מברך בקול רם עד חתימת ברכת הזן את הכל, ועונים אחריו אמן, אבל אין להם לענות

אמן אחר שאר ברכות של ברכת המזון, כשהם נמצאים באמצע ברכת המזון, או בין הברכות. וספרדי המזמן לאשכנזים, טוב שיאמר בקול רם עד סיום ברכת הזן את הכל, כדי שישמעו המסובים ויענו אמן אחר ברכתו, וכמו שכתב הרמ"א. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד שעא].

**ה** לדידן נכון יותר שהמזמן יסיים ברכת הזן את הכל בלחש, שאם יאמרנה בקול רם, יצטרכו השומעים לענות אמן, ופעמים ויש איזה מאכל בפיהם ויבואו לידי סכנה. [ילקו"י ברכות עמ' שעג].

**ו** יש נוהגים שהשומע מחבירו ברכת המזון, באמירת הרחמן עונים אחר כל משפט "אמן", וכן כשאומרים יעלה ויבא, זכרנו בו לטובה וכו'. ויש להם על מה שיסמוכו. אך אין עניית אמן זו לחיוב, ולכן אין להפסיק לעניית אמן זו באמצע פסוקי דזמרה וכדומה. וכן יש לענות אמן אחר הרחמן של ברכת האורח כנזכר בגמרא. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד שעג].

**ז** שלשה שאכלו כאחד, ושכחו ובירך כל אחד לעצמו, בטל מהם הזימון, ואין יכולים לחזור ולזמן למפרע, שהרי כבר ברכו ברכת המזון. אבל אם שכח אחד מהם ובירך, השנים יכולים לזמן עם השלישי, ואף על פי שכבר ברך יכול לומר ברוך שאכלנו משלו, והם יוצאים ידי חובת זימון והוא אינו יוצא ידי זימון, שאין זימון למפרע. [ילקוט יוסף, ברכות, עמוד שעד].

**ח** שלשה שאכלו ואין אחד מהם יודע את כל ברכת המזון, אלא אחד יודע ברכה ראשונה, ואחד יודע הברכה השניה, ואחד יודע את הברכה השלישית, חייבים בזימון, וכל אחד יברך הברכה שיודע ויכוין להוציא את השומעים ידי חובה באותה ברכה. ואף על פי שאין בהם מי שיודע לברך ברכה רביעית אין בכך כלום. אבל אם אין שם מי שיודע אחת מג' ברכות, אין לברך כלל ברכת המזון, מאחר וג' ברכות ראשונות של ברכת המזון מעכבות זו את זו. [ילקוט יוסף, הלכות ברכות עמ' שעד].

**ט** שלשה שאכלו ואינם יודעים לברך את ברכת המזון, אלא כל אחד יודע מחצית הברכה, אינם רשאים לברך כל אחד מחצית הברכה שיודע, ולהוציא בכך ידי חובה את חבירו, שאין ברכה אחת מתחלקת לשנים. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד שעה].

**י** מי שאינו יודע לברך ברכת המזון כלל, אחד האיש ואחד האשה, יאמר לכל הפחות קיצור הברכה הראשונה בלשון ארמית בנוסח זה: "בריך רחמנא אלהנא מלכא דעלמא, מריה דהאי פיתא, בריך רחמנא דזן לכולא". ודוקא כשאומרים בלשון ארמית, אבל בלשון הקודש אין לקצר כלל מנוסח ברכת המזון הקבוע. אולם אם מברכים בלשון הקודש ברכה מעין שלש במקום ברכת המזון, בדיעבד יוצאים ידי חובה. ומכל מקום לכתחלה לא יברכו ברכה מעין שלש במקום ברכת המזון. [הליכות עולם חלק ב' עמוד עב].

**יא** מה שמצוי כיום בישיבות הקדושות, ובכוללים, שבני הישיבה נכנסים לחדר האוכל בשעה קבועה, ובכל שלחן יושבים כארבעה או ששה בחורים, והשולחנות סמוכים זה לזה באופן שרואים אלו את אלו, מצטרפים לזימון לעשרה. וכן יש לנהוג. [ונכון שיאמרו בפירוש שאוכלים על דעת להצטרף לזימון בעשרה. ואין צריך לומר כן בכל פעם]. וצריך ששתי החבורות ישמעו את דברי המברך ברכת הזימון. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד שעה].

**יב** שלשה שאכלו בחצר כל אחד על שולחנו, מצטרפים לזימון, אפילו לא ישבו מתחלה על דעת להצטרף יחדיו. ולכן בעלי בתים האוכלים מידי ערב בחצר או על הגג, כל אחד על שולחנו, מצטרפים לזמן. ואם אמרו מתחלה שדעתם להצטרף לזימון, מצטרפים יחד לזמן אף בעשרה. אך אם לא אמרו כן יזמנו בלי הזכרת ה'. ואם התנו ביניהם מתחלה בפעם הראשונה שבכל פעם שנכנסים לאכול דעתם להצטרף יחדיו לזימון, מצטרפים לזימון, ואינם צריכים לומר בכל סעודה שמצטרפים. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד שעז].

**יג** אם טעה המזמן בעשרה ולא הזכיר אלוקינו בזימון, וגם העונים לא הזכירו אלוקינו, אינם יכולים לחזור ולזמן. אבל אם עדיין לא ענו אחריו, יחזור ויזמן בשם. [ילקוט יוסף על הלכות ברכת המזון וברכות עמוד שעח].

**יד** שלשה שבאו מג' חבורות של שלשה שלשה בני אדם, ונתחברו אלו השלשה, אם זימנו עליהם במקומם, כגון שהפסיקו כל אחד לשנים, אינם יכולים לזמן, אפילו אכלו אחר כך יחד, וגמרו סעודתן. ואם לא זימנו עליהם במקומם, חייבים לזמן, ואינם רשאים ליחלק. [אלא אם כן כיוונו מראש שלא להצטרף יחד לזימון, כמבואר להלן]. ואפילו לא אכלו השלשה ביחד שנתחברו. וכל זה כשעזבו את מקומם הראשון בשוגג, שבזה יכולים לברך במקום השני, [או שהוא מפינה לפינה, ורואים את מקומם הראשון]. [ילקוט יוסף דיני ברהמ"ז וברכות עמוד שעט].

## סימן קצו – מי שאכל איסור אם מצטרף לזימון

**א** אכל דבר איסור, אף על פי שאינו אסור אלא מדרבנן, אין מזמנין עליו, ואין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף. [ילקוט יוסף, ח"ג דיני ברהמ"ז וברכות עמוד שעט].

ב חולה שאוכל דבר איסור בהוראת רופא, יש ליזהר לכתחלה שלא יאכל עם עוד שנים אחרים, כדי שלא יתחייבו בזימון. ואם אכל אצל אחרים, אין לזמן עליו, וגם אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף, דספק ברכות להקל. [ילקו״י ברכות עמוד שפ].

ג מי שאכל פת שנילושה בחלב או בשומן, [שאסור מדרבנן שמא יבא לאכלו עם בשר או עם חלב, וכשלא אפה את הפת בצורה מיוחדת], יש אומרים שאין לו לברך ברכת המזון, ואין לצרפו לזימון, כדין מי שאכל דבר איסור. כיון שקנסוהו חכמים מלאכול פת זו. [ילקוט יוסף על הלכות ברכות עמ׳ שפב].

ד אחד אכל מאכלי חלב, והאחרים אכלו מאכלי בשר, יש אומרים שהאוכל חלב יכול לזמן עם האחרים, שהרי הוא יכול לאכול בשר על ידי שטיפה והדחה וקינוח. ואילו אותם שאכלו בשר אינם יכולים להצטרף לזימון עם אותו שאכל חלב. [ילקו״י ברכות עמ׳ שפב בהער׳].

ה תשעה שאכלו דגן, ואחד אכל ירק, מצטרפין לזימון להזכיר השם. ואפילו שבעה שאכלו דגן, ושלשה אכלו ירק, מצטרפין. אבל ששה לא, דבעינן רובא דמינכר. [ילקוט יוסף על הלכות ברכת המזון וברכות עמ׳ שפג].

ו אין מזמנין על מי שאכל פחות מכזית פת. ויש אומרים שאם השלישי אכל כזית דגן אפילו אינו פת מצטרף לזימון. ויש אומרים שבירק ובכל מאכל מהני. הילכך שנים שאכלו ובא שלישי, אם יכולים להזקיקו שיאכל כזית פת, מצוה שיעשו כן, כדי שיצטרף עמהם לזימון. ואם אינו רוצה לאכול פת, ומוכן להצטרף עמהם לזימון, רשאים ליתן לו לאכול פירות או ירקות שיעור כזית, או כוס יין, ויצטרף עמהם לזימון. [ילקוט יוסף, ברכות עמוד שפג. ירחון קול תורה חשון תשס״ד עמוד ע׳].

## סימן קצח – אחד נכנס אצל שלשה שאכלו

א שלשה שאכלו והם מזמנין, ונכנס לשם אחד שלא אכל, אם נכנס כשאומר המזמן ״נברך שאכלנו משלו״ עונה אחריו ״ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד״. [וסימן לדבר: בוש״ת ל״ר]. ואם נכנס כשאחרים עונים ״ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו״ עונה אחריהם אמן. ואם הם עשרה, אומר ברוך אלוקינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד. והוא הדין גם כשהיה עמהם בעת שאכלו, ולא אכל עמהם, שעונה עמהם כנזכר. [ואם אכל אורז או מיני תבשיל וכדומה, עונה ברוך שאכלנו וכו׳, שהרי אף מצטרף לזימון]. [ילקוט יוסף דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שפה].

ב שנים שאכלו כאחד וגמרו לאכול, ואמרו הב לן ונבריך, או שנטלו ידיהם למים אחרונים, ובא שלישי ואכל שם, אינו מצטרף עמהם לזימון. ואינם רשאים לחזור ולאכול כדי לזמן, שמכיון שנטלו ידיהם למים אחרונים, אסורים לאכול עד שיברכו ברהמ״ז. [ילקו״י שם עמ׳ שפו].

## סימן קצט – על מי מזמנין

א שלשה שאכלו כאחד, ואחד מהם הוא עם הארץ גמור, אף על פי כן כיום מזמנין עליו. אבל מחלל שבת בפרהסיא אין מזמנין עליו גם בשלשה. [ילקו״י על הלכות ברכות עמודים שפו, ותשכד].

ב עובד כוכבים אין מזמנין עליו, ואפילו גר שמל ולא טבל אין מזמנין עליו. אבל גר גמור מזמנין עליו ויכול לברך ברכת המזון ולומר על שהנחלת לאבותינו. [ילקוט יוסף, ברכות עמ׳ שפז].

ג אין הקראים מצטרפים לזימון, מאחר שאינם מאמינים בתורה שבעל פה. אך אם חזרו בתשובה שלימה וקיבלו עליהם דיני חברות, מצטרפים לזימון ולכל דבר שבקדושה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שפז בהערה].

ד אונן [שעדיין לא נקבר מתו], שהוא פטור מכל המצוות כולן, ואינו רשאי לברך ברכת המזון, אין מזמנין עליו. אבל האונן בשבת, מזמנין עליו. [ילקוט יוסף, ברהמ״ז וברכות עמוד שפח].

ה נשים וקטנים אין מצטרפים לזמן עליהם, ושלשה קטנים האוכלים יחדיו, אין להם לזמן לעצמם. ונשים שאכלו עם האנשים, צריכות לענות לזימון, ויוצאות בזימון שלהם. ונשים לעצמן יכולות לזמן, משלש ומעלה, ובלבד שלא יזמנו בשם. ויש מי שכתב שבזמנינו לא נהגו הנשים לזמן לעצמן, דמאחר ופעמים מזמנין על הכוס, גנאי הוא לאשה שתשתה יין. [שער הציון]. אבל אם שומעות זימון משלשה אנשים, עונות אחר המזמן, גם כאשר מזמנים בעשרה יענו בהזכרת אלוקינו. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שפח. ילקו״י דיני חינוך קטן עמוד קמט. אוצר דינים לאשה ולבת מהדורת תשס״ה, עמוד קסא הערה כא].

ו קטן מבן שש ומעלה שיודע למי מברכים, ויודע לברך, מצטרף לזימון, בין לשלשה ובין לעשרה. ומכל מקום אין לצרף לזימון אלא קטן אחד, ולא יותר. בין לזימון בשלשה ובין לזימון בעשרה. וקטן ביותר שלימדוהו למי מברכים, אין לצרפו לזימון, כיון שהוא קטן ביותר, ואפילו אם הוא חריף בשכלו. והאשכנזים אין מצרפים קטן לזימון אלא עד שנעשה לבר מצוה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שפט].

## סימן ר׳ – דין המפסיק כדי לברך

**א** שלשה שאכלו כאחד, אחד מפסיק על כרחו לשנים, ועונה עמהם ברכת הזימון ואפילו לא רצה להפסיק מזמנין עליו, בין אם עונה בין אם לא עונה, כל שהוא עומד שם. אבל שנים אין חייבים להפסיק לאחד, והילכך אין חיוב זימון חל עד שיתרצו להפסיק ולברך. ואם לא רצו להפסיק וזימן הוא עליהם, לא עשה כלום. ואם לא רצו להפסיק, אף הוא אינו רשאי לברך ולצאת לשוק, עד שיגמרו השנים ויזמן עליהם, שכבר נתחייב בזימון והיאך יברך בלא זימון. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שצ].

**ב** אם סיימו חלק מן המסובים את אכילתם, וחלק מן המסובים רוצים להמשיך באכילה, יזמנו, ומיד אחר שאמר המזמן ״ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו״ רשאים להמשיך באכילתם. והאשכנזים נוהגים להמתין עד שיסיים המזמן ״הזן את הכל״, ואחר כך ממשיכים באכילתם. והספרדים רשאים העונים להתחיל בברכת המזון מיד לאחר שהמזמן אמר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו, ואינם צריכים להמתין עד שיסיים המזמן ברכת הזן את הכל. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שצא].

**ג** מה שיש נוהגים בישיבות הקדושות, שאם קדם אחד מהמסובים וסיים אכילתו קודם האחרים, וממהר ללימודו, אינו ממתין לזימון, אלא מברך ברכת המזון לעצמו, והולך, ויתר בני החבורה שהם למעלה מעשרה, מזמנים אחר כך, הנוהגים כן יש להם על מה שיסמוכו, ובלבד שיכוונו בפירוש בשעה שבאים לאכול עמהם, שאינם רוצים לקבוע ולהצטרף עמהם לזימון. ונכון גם שיתחילו לאכול אחריהם באיזה רגעים. ועל כל פנים אם בני החבורה אינם מאריכים יותר מדאי, ראוי ונכון יותר להמתין לזימון. או שהראשון שסיים אכילתו יזמן, אם יסכימו הסועדים להפסיק כדי לענות לו לזימון, וימשיכו לאכול אחר שיענו. [ילקו״י שם עמ׳ שצא].

**ד** והוא הדין באותם המשתתפים בסעודות גדולות, כגון חתונות וכדומה, ואין להם אפשרות להמתין עד לסיום הסעודה ולזימון, ויש להם צורך גדול לילך קודם הזימון, אם אפשר שיזמנו בקבוצה של עשרה, עדיף יותר, ואם אי אפשר, בשעה שבאים לאכול יכוונו שאינם רוצים לקבוע ולהצטרף עמהם לזימון, ויתחילו לאכול איזה רגעים אחריהם, ואז הם רשאים לברך לעצמם ולילך קודם הזימון. אבל שלא במקום צורך גדול, ראוי לכל אחד לחייב עצמו בזימון ובפרט אם יש עשרה. [ונכון להנהיג בחתונות וכדומה, לברך מיד אחר הסעודה, ויניחו הריקודים לאחר מכן, ויש בזה תועלת מרובה]. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שצג].

## סימן רא – מי הוא המברך

**א** כהן שאכל עם ב׳ ישראלים או לויים, יש להקדים הכהן שיזמן. ואם יש שם תלמיד חכם, יברך התלמיד חכם. אבל אם רוצה החכם לכבד את הכהן לזמן, אף שהוא עם הארץ, רשאי. רק שלא יעשה כן בדרך קבע, כדי שלא ישפיל את כבוד התורה בעיני ההמון, שיאמרו שהחכם שפל דרך קבע לפני כהן עם הארץ, דמעלת התורה גדולה ממעלת הכהונה. אבל כהן תלמיד חכם מצוה להקדימו שנאמר, וקדשתו, לפתוח ראשון ולברך ראשון. ואף בכהנים שבזמן הזה שהם כהני חזקה, שייך דין זה. [ילקוט יוסף, ח״ג דיני ברהמ״ז וברכות עמוד שצד, ועמוד תרעג].